

สิทธิที่เหยื่ออาชญากรรมพึงได้รับ จากกระบวนการยุติธรรม

ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์¹

ในปี ค.ศ.1764 ซีซาร์ เบ็คคาเรีย (Cesare Beccaria) ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานเรื่อง "เรียงความเกี่ยวกับอาชญากรรมและการลงโทษ" ซึ่งได้รับการยกย่องเป็นเอกสารชิ้นสำคัญในการวางรากฐานของการบริหารงานยุติธรรมในยุคต่อมา จนกระทั่งยุคปัจจุบัน เงื่อนไขสำคัญของการปฏิรูประบบงานยุติธรรมในสมัยนั้นก็ ได้แก่ การแก้ไขปัญหาการใช้อำนาจโดยปราศจากขอบเขตของรัฐต่อผู้ถูกกล่าวหา ผู้ต้องหา หรือจำเลย ครอบคลุมความคิดและมาตรการที่นำเสนอโดยเบ็คคาเรียและนักวิชาการร่วมสมัยขณะนั้น จึงเน้นหนักที่การป้องกันการละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหา ผู้ต้องหา หรือจำเลย เป็นสำคัญ กล่าวได้ว่า เบ็คคาเรียและนักวิชาการร่วมสมัยได้แสดงความกล้าหาญทางวิชาการอย่างสูงที่กล้าท้าทายต่ออำนาจรัฐ รวมทั้งเสนอแนะให้จำกัดอำนาจรัฐ ตลอดจนวางมาตรการตรวจสอบการใช้ อำนาจรัฐเพื่อป้องกันการปฏิบัติต่อบุคคลตามอำเภอใจ ในการนี้เบ็คคาเรียได้เสนอให้มีการบัญญัติกฎหมายที่มีลักษณะคุ้มครองสิทธิ โดยกำหนดนิยามไว้ว่า

กฎหมายที่คุ้มครองสิทธิ หมายถึงกฎหมายที่มีลักษณะมุ่งส่งเสริมการกระจายผลพึงประสงค์แก่ปวงชน รวมทั้งต่อต้านพลังอำนาจที่จะรวมผลดังกล่าวไว้ในอุ้งมือของบุคคลเพียงไม่กี่คน จนก่อให้เกิดการแยกอำนาจและความสุขไว้ทางด้านหนึ่ง โดยปล่อยให้อีกด้านหนึ่งเหลือไว้แต่ความอ่อนแอและทุกข์เวทนา (เบ็คคาเรีย, 1764:7-8)

¹ศาสตราจารย์ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ในปัจจุบัน การป้องกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนจากการกระทำตามอำเภอใจของรัฐยังมีความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในประเทศที่ยังไม่มีความเป็นประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์ อนึ่ง แม้แต่ประเทศไทยเองวิกฤตการณ์ระหว่างวันที่ 17 ถึง 21 พฤษภาคม พ.ศ.2534 ซึ่งรัฐบาลได้ใช้กำลังรุนแรงจนเกินกว่าเหตุ เพื่อปราบปรามผู้ชุมนุมประท้วงทางการเมืองในกรุงเทพมหานคร ก็ย่อมเป็นอุทธานรณ์ที่ต้องพึงตระหนักว่า การปกป้องสิทธิเสรีภาพของปวงชนชาวไทยยังมีความจำเป็นอย่างที่สุด แต่กระนั้นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนในที่นี้ไม่ควรมีความหมายอย่างแคบดังที่กระบวนการยุติธรรมมักตีกรอบขีดวงไว้ดังเช่นที่ผ่านมา โดยหมายรวมถึงเฉพาะผู้ถูกกล่าวหา ผู้ต้องหา หรือจำเลยเพียงเท่านั้น แต่ความหมายในปัจจุบันจำเป็นต้องขยายขอบเขตให้กว้างขวางออกไป โดยครอบคลุมถึงสิทธิของเหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหายและของประชาชนโดยทั่วไปอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ในบทความนี้ขอบเขตของการนำเสนอจะมุ่งจำกัดเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับแนวคิด นิยาม และสิทธิของเหยื่ออาชญากรรม ซึ่งควรได้รับความสนใจและใส่ใจจากกระบวนการยุติธรรมไม่น้อยไปกว่าสิทธิของผู้กระทำผิด ทั้งนี้ ก็เพื่อรักษาดุลยภาพของทั้งสองฝ่ายภายใต้กระบวนการยุติธรรม กล่าวโดยย่อ บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอสาระสำคัญเป็น 3 หัวข้อย่อยดังต่อไปนี้ (ก) ความเป็นมาของแนวคิดเกี่ยวกับเหยื่ออาชญากรรม (ข) นิยามและประเภทของเหยื่ออาชญากรรม และ (ค) สิทธิของเหยื่ออาชญากรรม

ความเป็นมาของแนวคิดเกี่ยวกับเหยื่ออาชญากรรม

การศึกษาในสาขาวิชาอาชญาวิทยาและการบริหารงานยุติธรรมจากอดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ได้เน้นความสนใจในการพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับอาชญากรรมอาชญากร การจัดองค์กรงานยุติธรรม และการบริหารงานยุติธรรม ในขณะที่นักอาชญาวิทยาพยายามศึกษาสาเหตุของอาชญากรรมในลักษณะสหวิทยาการ ทั้งระดับบุคคล ชุมชน และสังคม นักบริหารงานยุติธรรมก็พยายามพัฒนาระบบงานยุติธรรมให้มีประสิทธิผลและประสิทธิภาพสูงขึ้น จนประมาณจำนวนมากได้รับการจัดสรรเพื่อดำเนินการในสาขาวิชาทั้งสองตลอดระยะเวลาหลายทศวรรษที่ผ่านมา แต่กระนั้นนักอาชญา

วิทยาและนักบริหารงานยุติธรรมก็ยังไม่สามารถนำเสนอภาพรวมของการแก้ไขปัญหาอาชญากรรม อย่างไรก็ตาม การกล่าวเช่นนี้มีได้หมายความว่า ความพยายามของนักอาชญาวิทยาและนักบริหารงานยุติธรรมจะเป็นการทุ่มเทที่สูญเปล่า เพียงแต่ความพยายามสร้างองค์ความรู้ในสาขาดังกล่าวย่อมไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ถ้าการศึกษาในสาขาวิชาอาชญาวิทยาและการบริหารงานยุติธรรมยังมองข้ามกลุ่มประชากรที่สำคัญยิ่งต่อการศึกษาปัญหาอาชญากรรม ซึ่งกลุ่มประชากรดังกล่าวเป็นที่รู้จักในนามของผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม

ฮาร์ดิง (Harding, 1982: 1) ได้เคยตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับความสำคัญของเหยื่ออาชญากรรมต่อกระบวนการยุติธรรมไว้ ความว่า

เหยื่ออาชญากรรมมีส่วนสำคัญในกระบวนการยุติธรรมทุกขั้นตอน ตั้งแต่การจับกุมจนการฟ้องร้องผู้กระทำผิด เหยื่อเป็นผู้มอบพยานหลักฐาน เป็นผู้ให้การ เป็นผู้ชี้ตัวผู้กระทำผิด เป็นผู้ถ่ายภาพถ่าย ผู้ต้องสงสัย และเป็นผู้ให้การในชั้นศาล...แต่โดยส่วนมากแล้วความรู้เกี่ยวกับความต้องการ และการจะให้บริการแก่เหยื่ออาชญากรรมกลับมีน้อยเหลือเกิน

ในประเด็นการละเลยความสำคัญของเหยื่ออาชญากรรมภายใต้กระบวนการยุติธรรมนี้ แชฟแลนด์ และดัฟฟ์ (Shapland & Duff, 1985: 1) ได้กล่าวเสริมว่า

เหยื่ออาชญากรรมคือบุคคลที่ถูกหลงลืมในระบบงานยุติธรรม การขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเหยื่อนับว่าน่าประหลาดใจ โดยเฉพาะถ้าได้ตระหนักถึงว่า ระบบงานยุติธรรมทางอาญาเช่นที่เรารู้จักกันทุกวันนี้ จะพังทลายลงถ้าปราศจากความร่วมมือจากกลุ่มดังกล่าว ประสบการณ์ของเหยื่อที่มีต่อแวดวงวิชาชีพชั้นสูงของทั้งระบบ (ตำรวจ หนายความ อัยการ ศาล และราชทัณฑ์) มักไม่มีใครได้รับการพิจารณา แต่ก็ส่งผลย้อนกลับในแง่ทัศนคติของเหยื่อที่มีต่อระบบงานยุติธรรม

แต่กระนั้นแชฟแลนด์และดัฟฟ์ก็ไม่ได้สนับสนุนให้แยกการศึกษาเกี่ยวกับเหยื่ออาชญากรรมออกเป็นศาสตร์อีกแขนงหนึ่ง นักวิชาการทั้งสองได้เสนอแนะให้ขยายขอบเขตของสาขาอาชญาวิทยาให้ครอบคลุมถึงการศึกษเกี่ยวกับเหยื่ออาชญากรรม

ส่วนนักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งมีจำนวนไม่น้อยดังเช่นเมนเดลซอน (Mendelsohn, 1937) เดเดรียน (Dadrain, 1976) ไวส์ (Weis, 1978) เป็นต้น ก็ได้พยายามสร้างสาขาวิชาใหม่โดยขนานนามว่า "วิกติโมโลยี" (Victimology) เพื่อสร้างความสมดุลกับสาขาวิชาเดิมคือ "คริโมโลยี" (Criminology)

เมนเดลซอน (1963) ได้อ้างถึงบทความชิ้นแรกซึ่งตีพิมพ์ในปี ค.ศ.1937 ว่าเป็นผลงานทางวิชาการที่บุกเบิกสาขาวิชาใหม่เกี่ยวกับเหยื่ออาชญากรรม ถึงแม้ว่าผลงานดังกล่าวจะไม่ได้ใช้แนวคิดที่มุ่งสู่การศึกษาเกี่ยวกับเหยื่ออาชญากรรมโดยตรง แต่เมนเดลซอนก็ยืนยันว่า ผลการศึกษาดังกล่าวได้นำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ว่าด้วยเหยื่ออาชญากรรมขึ้นในเวลาต่อมา กล่าวได้ว่า การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอาชญากรกับเหยื่ออาชญากรรม มีผลทำให้เมนเดลซอนเสนอแนวคิดที่รู้จักกันในทศวรรษที่ 1960 ว่าเป็นต้นกำเนิดของวิกติโมโลยีหรือสาขาวิชาว่าด้วยเหยื่ออาชญากรรม หรือนักวิชาการไทยบางท่านขนานนามว่า "เหยื่อวิทยา"

เฮนทิก (Hentig, 1948) เป็นนักวิชาการรุ่นบุกเบิกอีกผู้หนึ่ง ซึ่งได้เน้นความสัมพันธ์ระหว่างอาชญากรกับเหยื่ออาชญากรรม ในการก่อให้เกิดการประกอบอาชญากรรม เฮนทิกพยายามชี้ประเด็นว่า เหยื่ออาชญากรรมเองก็มีบทบาทในการก่อให้เกิดอาชญากรรม อย่างไรก็ตามนักวิชาการท่านนี้พยายามสนับสนุนสมมติฐานเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างอาชญากรกับเหยื่ออาชญากรรมในการประกอบอาชญากรรม โดยอาศัยข้อมูลสถิติทฤษฎีภูมิประสพการณ์ส่วนบุคคล และการศึกษาสังเกตบางประการ แต่ก็ได้ไม่ได้ดำเนินงานวิจัยเชิงประจักษ์อย่างเป็นระบบแต่ประการใด

แนวคิดของเมนเดลซอนกับของเฮนทิกมีความแตกต่างกันในสาระสำคัญบางประการ กล่าวคือ ในขณะที่เมนเดลซอนพยายามที่จะสร้างองค์ความรู้เพื่อพัฒนาวิกติโมโลยีให้เป็นสาขาวิชาอิสระจากอาชญาวิทยา เฮนทิกกลับถือว่า วิกติโมโลยีจัดเป็นส่วนหนึ่งหรือเป็นสาขาย่อยภายใต้อาชญาวิทยา แนวคิดที่แตกต่างกันในเบื้องต้นของนักวิชาการทั้งสองได้ก่อให้เกิดความแตกต่างเกี่ยวกับกรอบทฤษฎี ฐานคติ และแม้แต่วิธีทางแก้ไขในทางปฏิบัติ กล่าวได้ว่า ภายใต้แนวคิดของเมนเดลซอน คำว่า "เหยื่อ" ไม่ได้ถูกจำกัดนิยามไว้เพียงแค่เหยื่ออาชญากรรมเท่านั้น แต่มีความหมายครอบคลุมถึงเหยื่อ

จากอุบัติเหตุ อุทกภัย วาตภัย อัคคีภัย และแผ่นดินไหวสงครามอีกด้วย แต่ภายใต้แนวคิดของเอ็นทิก เหลือมีขอบเขตจำกัดอยู่ที่เหยื่ออาชญากรรมโดยเฉพาะ

ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา วิกติโมโลยีได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้นในแวดวงวิชาการ โดยปรากฏในรูปแบบการประชุมสัมมนาทางวิชาการระดับนานาชาติหลายครั้ง ดังเช่น ที่นครเยรูซาเล็ม ในปี ค.ศ.1973 และ 1988 ที่นครบอสตันในปี ค.ศ.1976 ที่นครมอนสเตอร์ในปี ค.ศ.1979 ที่นครโตเกียวและเกียวโตในปี ค.ศ.1982 ที่นครซากรีนในปี ค.ศ.1985 และที่กรุงเทพมหานครในปี ค.ศ.1991 เป็นต้น อนึ่ง ในปี ค.ศ.1979 การประชุมที่นครมอนสเตอร์ได้มีการก่อตั้งสถาบัน ซึ่งชื่อว่า "เดอะเวิร์ล โซไซเอตี้ ออฟ วิกติโมโลยี" (The World Society of Victimology) ขึ้น ในช่วงปี ค.ศ.1981 ถึง 1987 กลุ่มนักวิชาการชาวยุโรปได้ร่วมกันร่างเอกสารสำคัญขึ้น 3 ฉบับ เพื่อกระตุ้นความสำคัญของเหยื่ออาชญากรรมต่อฝ่ายนิติบัญญัติในประเทศต่าง ๆ โดยพยายามประยุกต์ใช้กรอบทฤษฎีและผลงานวิจัยทางวิกติโมโลยีเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติเอกสารทั้ง 3 ฉบับนี้ได้แก่

- (ก) ผลการประชุมทางยุโรปเกี่ยวกับการลดหย่อนความเสียหายสำหรับเหยื่ออาชญากรรมรุนแรง
- (ข) ข้อเสนอแนะของคณะมนตรีว่าด้วยจุดยืนของเหยื่อภายใต้กรอบของกฎหมายอาญาและวิธีพิจารณาความอาญา
- (ค) ข้อเสนอแนะของคณะมนตรีว่าด้วยการให้ความช่วยเหลือเหยื่อและการป้องกันการตกเป็นเหยื่อ

ในปี ค.ศ.1984 บรรดาผู้เชี่ยวชาญขององค์การสหประชาชาติต่างตระหนักถึงการละเลยบริการต่าง ๆ ของกระบวนการยุติธรรมต่อเหยื่ออาชญากรรม ผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวซึ่งประกอบด้วยบุคคลสาขาอาชีพต่าง ๆ ทั้งที่เป็นนักกฎหมาย นักจิตวิทยา นักสังคมวิทยา นักอาชญาวิทยา และนักบริหารงานยุติธรรมแขนงต่าง ๆ จึงได้ร่วมกันร่าง "แมกนา คาร์ตา สำหรับเหยื่อ" (Magna Carta for Crime) ขึ้น โดยประกอบด้วยหลักการสำคัญ 5 ประการ ดังนี้

- (1) การทดแทนความเสียหายโดยผู้กระทำผิด--เป้าประสงค์เบื้องต้นของความ
เป็นธรรมจะเกี่ยวข้องกับการทดแทนความเสียหายสำหรับเหยื่อ
จากผู้ กระทำความผิด
- (2) การชดเชยความเสียหายโดยรัฐ--ในกรณีที่การทดแทนความเสียหายจาก
ผู้กระทำผิดไม่เพียงพอ การชดเชยโดยรัฐหรือ โดยจัดสรรจากกองทุนการ
เงินระหว่างประเทศสำหรับอันตรายที่เกิดแก่เหยื่ออาชญากรรม จัดว่ามี
ความจำเป็นในสัดส่วนที่เปรียบเทียบได้กับความทุกข์ทรมานของเหยื่อ
รายอื่นที่ประสบเคราะห์กรรมเช่นเดียวกัน
- (3) การสนับสนุนช่วยเหลือเหยื่อ--เหยื่ออาชญากรรมจะได้รับการแจ้งให้ทราบ
และจะจัดให้ได้รับความช่วยเหลือด้านการแพทย์ และด้านชุมชนสำหรับ
ช่วยให้ฟื้นตัวจากความทุกข์ทรมาน
- (4) การปฏิบัติต่อเหยื่ออย่างยุติธรรม--เหยื่ออาชญากรรมจะสามารถเข้าถึง
การพิจารณาคดีของศาลเกี่ยวกับอาชญากรรมที่ประทุษร้ายต่อตน รวมทั้ง
ยังสามารถปรากฏตัวและเข้าฟังได้ตลอดทุกขั้นตอนที่วิกฤต
- (5) การป้องกันทางสังคมและเศรษฐกิจ--ผู้ที่มีแนวโน้มจะตกเป็นเหยื่อ
อาชญากรรมจะได้รับความคุ้มครองตามนโยบายทางเศรษฐกิจ สังคม
และ อาญาเพื่อลดความเสี่ยงของการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม (ปุระชัย,
2528: 11)

อาชญาวิทยา		การบริหารงานยุติธรรม
ปัญหาและสาเหตุเกี่ยวกับผู้กระทำผิด		สิทธิของผู้กระทำผิด
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำผิดและเหยื่ออาชญากรรม		การรักษาดุลยภาพระหว่างสิทธิของผู้กระทำผิด และของเหยื่ออาชญากรรม
ปัญหาและสาเหตุเกี่ยวกับเหยื่ออาชญากรรม		สิทธิของเหยื่ออาชญากรรม

รูปที่ 1 ความเชื่อมโยงระหว่างอาชญาวิทยาและการบริหารงานยุติธรรมในประเด็นเกี่ยวกับผู้กระทำผิดและเหยื่ออาชญากรรม

ในการประชุมคองเกรสสหประชาชาติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและการบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำผิด ครั้งที่ 7 (The 7th United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders) ณ นครมิลาโน ประเทศอิตาลี ในปี ค.ศ.1985 เหยื่ออาชญากรรมได้รับการบรรจุเข้าเป็น 1 ใน 5 หัวข้อเรื่องของการประชุม² ในเอกสารซึ่งนำเสนอในการประชุมคองเกรสสหประชาชาติครั้งที่ 6 นี้ สถาบันยูนาเฟ (UNAFEI, 1985: 32) ได้กล่าวไว้ว่า

²นอกจากเรื่องเหยื่ออาชญากรรมแล้ว อีก 4 หัวข้อ เรื่องของการประชุมคองเกรสสหประชาชาติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและการบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำผิดก็ได้แก่ (1) มิติใหม่เกี่ยวกับความเป็นอาชญากรและการป้องกันอาชญากรรมภายใต้สภาวะแวดล้อมของการพัฒนา (2) กระบวนการยุติธรรมในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลง (3) เยาวชน อาชญากรรมและความเป็นธรรม และ (4) การกำหนดและประยุกต์ใช้มาตรฐานและปทัสสถานของสหประชาชาติในกระบวนการยุติธรรม

ในขณะนี้เป็นที่เข้าใจร่วมกันแล้วว่าเหยื่ออาชญากรรมควรได้รับบริการ พิจารณาอย่างเหมาะสม และบัดนี้ ถึงเวลาที่ควรจะตรวจสอบปัญหาในรายละเอียดและกำหนดกลยุทธ์ใหม่เพื่อแก้ไขปัญหานี้ ด้วยจุดมุ่งหมายดังกล่าว เอกสารนี้จึงนำเสนอปัญหาเกี่ยวกับเหยื่ออาชญากรรมในแต่ละประเทศ รวมทั้งถกแถลงถึงมาตรการแก้ไขไว้ด้วย จากการถกแถลงดังกล่าว ทำให้ตระหนักว่าทุก ๆ ประเทศ โดยไม่ต้องคำนึงถึงสภาพทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจต่างเผชิญปัญหาร่วมกันบางส่วนเกี่ยวกับเหยื่ออาชญากรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเหยื่อของอาชญากรรมรุนแรง การปฏิบัติอย่างไร้มนุษยธรรมในเรือนจำ การใช้แรงงานเด็ก และมลภาวะ

ในปัจจุบัน หลายประเทศในทวีปยุโรปและทวีปอเมริกาได้เริ่มให้ความสำคัญต่อการปกป้องคุ้มครองสิทธิของเหยื่ออาชญากรรมในปี ค.ศ.1964 อังกฤษได้ทดลองแต่งตั้งคณะกรรมการชดเชยความเสียหายทางอาญา (The Criminal Injuries Compensation Board) เพื่อพิจารณาจ่ายค่าชดเชยให้กับเหยื่ออาชญากรรมที่ได้รับบาดเจ็บสาหัสในปี ค.ศ.1976 เยอรมนีได้ประกาศใช้กฎหมายคุ้มครองสิทธิของเหยื่ออาชญากรรมฉบับแรกซึ่งชื่อว่า “พระราชบัญญัติทดแทนแก่เหยื่อ” (The Victim Compensation Act) ในสหรัฐอเมริกา คณะกรรมการประธานาธิบดีเกี่ยวกับเหยื่ออาชญากรรม (The President's Task Force on Crime Victims) ได้ยื่นข้อเสนอแนะทางกฎหมายหลายประการในปี ค.ศ.1982 และในปีเดียวกันก็ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติปกป้องเหยื่อและพยาน (The Federal Victim and Witness Protection Act)

สำหรับประเทศไทย เหยื่ออาชญากรรมยังเป็นกลุ่มบุคคลที่ถูกละเลยอยู่มาก กฎหมายอาญาของไทยยังไม่ได้มีการบัญญัติถึงการจ่ายค่าชดเชย หรือค่าทดแทนสำหรับเหยื่ออาชญากรรมแต่ประการใด เหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหายจึงจะต้อง

ดำเนินการฟ้องร้องเรียกจากผู้กระทำความผิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในเรื่องละเมิด ดังปรากฏตามมาตรา 438 ความว่า

ค่าสินไหมทดแทนจะพึงใช้โดยสถานใด เพียงใดนั้น ให้ศาล วินิจฉัยตามควรแก่พฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิด

อนึ่ง ค่าสินไหมทดแทนนั้น ได้แก่ การคืนทรัพย์สินอันผู้เสียหายต้องเสียไปเพราะละเมิด หรือใช้ราคาทรัพย์สินนั้น รวมทั้งค่าเสียหายอื่นจะพึงบังคับให้ใช้เพื่อความเสียหายอย่างใด ๆ อันได้ก่อกำขึ้นนั้นด้วย

อย่างไรก็ดี กุลพล (2534: 218) ได้ตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจไว้ความว่า

เหยื่ออาชญากรรมจำนวนไม่น้อยที่เป็นคนยากจน เมื่อถูก ทำร้ายจนบาดเจ็บสาหัส หรือพิการ หรือตาย ถ้าเหยื่ออาชญากรรมเองหรือบุคคลในครอบครัวแม้มีสิทธิฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนในทางแพ่งได้อย่างกว้างขวางก็ตาม

ปัญหาสำคัญก็คือ การฟ้องคดีแพ่งนั้นต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง ทั้งค่าธรรมเนียมศาลตามกฎหมาย และค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับทนายความ รวมทั้งค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่ติดตามมา

นิยามและประเภทของเหยื่ออาชญากรรม

คำว่า “เหยื่ออาชญากรรม” จัดเป็นศัพท์ในทางอาชญาวิทยาซึ่งหมายความถึงบุคคลหรือนิติบุคคลที่ได้รับความเสียหายในด้านชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือทรัพย์สิน จากการประกอบอาชญากรรม ตามความหมายนี้ คำว่า “เหยื่ออาชญากรรม” จึงครอบคลุมถึงคำว่า “ผู้เสียหาย” ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ตลอดจนบุคคลอื่น ๆ หรือนิติบุคคลอื่นที่ได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยที่อาจไม่ใช่ผู้เสียหายตามความหมายของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาอีกด้วย

หนึ่ง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตร
 2(4) บัญญัติว่าผู้เสียหาย หมายความว่า บุคคลผู้ได้รับความ
 เสียหาย เนื่องจากการกระทำผิดฐานใดฐานหนึ่ง รวมทั้ง
 บุคคลอื่นที่มีอำนาจจัดการแทนได้ดังบัญญัติไว้ในมาตรา 4 ,
 5 และ 6

ดังนั้นคำว่า "ผู้เสียหาย" (injured person) จึงมีความหมายรวมถึงบุคคล 2 กลุ่ม คือ (1)
 ผู้เสียหายคือ บุคคลผู้ได้รับความเสียหายโดยตรงจากการทำความผิด และ (2) ผู้มี
 อำนาจจัดการแทนผู้เสียหาย ดังบัญญัติในมาตรา 4 มาตรา 5 และมาตรา 6
 มาตรา 4 ในคดีอาญาซึ่งผู้เสียหายเป็นหญิงมีสามี หญิงนั้นมี
 สิทธิฟ้องคดีได้เอง โดยมีต้องได้รับอนุญาตของสามีก่อน

ภายใต้บังคับแห่งมาตรา 5(2) สามีมีสิทธิฟ้องคดีอาญาแทนภริยาได้ต่อเมื่อ
 ได้รับอนุญาตโดยชัดเจนจากภริยา

มาตรา 5 บุคคลเหล่านี้จัดการแทนผู้เสียหายได้ (1) ผู้แทน
 โดยชอบธรรม หรือผู้อนุบาลเฉพาะแต่ในความผิด ซึ่งได้
 กระทำต่อผู้เยาว์ หรือผู้ไร้ความสามารถซึ่งอยู่ในความดูแล
 (2) บุพการี ผู้สืบสันดาน สามีหรือภริยา เฉพาะแต่ในความ
 ผิดอาญาซึ่งผู้เสียหายถูกทำร้ายถึงตาย หรือบาดเจ็บจนไม่
 สามารถจะจัดการเองได้ (3) ผู้จัดการหรือผู้แทนอื่น ๆ ของ
 นิติบุคคลเฉพาะความผิดซึ่งกระทำลงแก่นิติบุคคลนั้น

มาตรา 6 ในคดีอาญาซึ่งผู้เสียหายเป็นผู้เยาว์ ไม่มีผู้แทน
 โดยชอบธรรม หรือเป็นผู้วิกลจริต หรือคนไร้ความสามารถ
 ไม่มีผู้อนุบาล หรือซึ่งผู้แทนโดยชอบธรรม หรือผู้อนุบาลไม่
 สามารถจะทำการตามหน้าที่ โดยเหตุหนึ่งเหตุใด รวมทั้งมี
 ผลประโยชน์ขัดกันกับผู้เยาว์ หรือคนไร้ความสามารถนั้น ๆ

ญาติของผู้นั้นหรือผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้องกับอาจารย์รองศาสตราจารย์ ขอ
ให้ตั้งเขาเป็นผู้แทนเฉพาะคดีได้

เมื่อได้ไต่สวนแล้ว ให้ศาลตั้งผู้ร้องหรือบุคคลอื่น ซึ่ง
ยินยอมตามที่เห็นสมควรเป็นผู้แทนเฉพาะคดี เมื่อไม่มี
บุคคลใดเป็นผู้แทน ให้ศาลตั้งพนักงานฝ่ายปกครองเป็นแทน

ห้ามมิให้เรียกค่าธรรมเนียมในเรื่องขอตั้งเป็นผู้แทน
เฉพาะคดี

เหยื่ออาชญากรรมอาชญากรรมแยกได้เป็น 3 กลุ่มด้วยกัน คือ เหยื่อ
ปฐมภูมิ เหยื่อทุติยภูมิ และเหยื่อตติยภูมิ คำว่า “เหยื่อปฐมภูมิ” หมายความว่าบุคคลผู้
ได้รับผลร้ายโดยตรงจากอาชญากรรม เช่น หญิงที่ถูกข่มขืน เจ้าทรัพย์ที่ถูกลักสังหารมิ
ทรัพย์ หรือบุคคลที่ถูกฆาตกรรม เป็นต้น โดยทั่วไป เหยื่อปฐมภูมิอาจจำแนกตามความ
สัมพันธ์ที่มีกับอาชญากรรม จากน้อยไปมากได้เป็นอีกหลายพวก เมินเดลซอน
(Mendelsohn, 1956) ได้จำแนกออกเป็น 6 พวก ดังนี้

- (1) เหยื่อที่บริสุทธิ์ ซึ่งหมายถึงเหยื่อในอุดมคติที่ไม่มีส่วนช่วยทำให้เกิดอาชญา
กรรม เช่น เด็กไร้เดียงสา หรือบุคคลที่ถูกประทุษร้ายขณะหมดสติ
เป็นต้น
- (2) เหยื่อที่มีส่วนกระทำผิดเล็กน้อย และเหยื่อจากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์
เช่น หญิงที่ขาดความระมัดระวังทำให้เกิดการแท้งบุตร เด็กที่เล่นไม้ขีด
ไฟจนทำให้เกิดเพลิงไหม้ เป็นต้น
- (3) เหยื่อที่มีความผิดพอกับผู้กระทำผิด เช่น ผู้ที่ถูกยิงตายจากการเล่น
รัสเซียรูเล็ต คู่สามีภรรยาที่ปลงใจฆ่าตัวตายด้วยกัน เป็นต้น
- (4) เหยื่อที่มีความผิดยิ่งกว่าผู้กระทำผิด ในที่นี้หมายถึง เหยื่อที่ยั่วยุบุคคล
อื่นให้กระทำผิด เช่น หญิงนอกใจสามี โดยยั่วยุเด็กในปกครองให้มีเพศ
สัมพันธ์กับตน หรือผู้บ่วยด้วยโรคร้ายขอให้แพทย์ปลดอุปกรรมช่วยชีวิต
ออก เพราะไม่ต้องการมีชีวิตอีกต่อไป เป็นต้น

- (5)เหยื่อที่มีความผิดมากที่สุด หรือเหยื่อที่กระทำผิดโดยลำพัง ในที่นี้หมายถึงเหยื่อที่ก้าวร้าวและกระทำผิดโดยลำพัง เช่น บุคคลที่พยายามใช้อาวุธปืนยิงผู้อื่น ผู้ถูกประทุษร้ายจึงป้องกันตัวโดยการแทงกลับและเป็นเหตุให้ผู้ใช้อาวุธปืนถึงแก่ความตาย เป็นต้น
- (6)เหยื่อในจินตนาการหรือเหยื่อผู้ຍູຍง ในที่นี้หมายถึงบุคคลที่พยายามบิดเบือนพยานหลักฐาน โดยใช้กระบวนการยุติธรรมเป็นเครื่องมือในการลงโทษผู้ถูกกล่าวหา ซึ่งอาจจะเป็นบุคคลที่บริสุทธิ์ เช่น หญิงที่บ่นเรื่องว่าตนถูกชายคนหนึ่งข่มขืน ทั้งที่ในความจริงหญิงนั้นสมัครใจมีเพศสัมพันธ์กับชายอีกคนหนึ่ง เป็นต้น

ในทำนองเดียวกัน แพททา (Fattah, 1967) ก็ได้พยายามจัดพวกของเหยื่ออาชญากรรมตามความสัมพันธ์กับอาชญากรออกเป็น 5 พวก คือ

- (1)เหยื่อที่ไม่มีส่วนร่วมในการกระทำผิด
- (2)เหยื่อแฝงที่มักมีแนวโน้มเปิดช่องโอกาสสำหรับการกระทำผิด
- (3)เหยื่อยั่วยุที่ก่อให้เกิดการกระทำผิด
- (4)เหยื่อมีส่วนร่วมในการกระทำผิด
- (5)เหยื่อปลอมที่กระทำตนเองให้ตกเป็นเหยื่อโดยสมัครใจ

นอกจากนี้ เชฟเฟอร์ (Schefer, 1977) ได้เสนอการจัดพวกของเหยื่ออาชญากรรม ตามการมีส่วนร่วมในความผิดจากน้อยไปมากเป็น 7 พวก คือ

- (1)เหยื่อที่ไม่มีความสัมพันธ์ใด ๆ กับอาชญากร
- (2)เหยื่อที่ยั่วยุหรือกระทำบางประการที่กระตุ้นอาชญากร
- (3)เหยื่อที่เปิดช่องโอกาสให้อาชญากร
- (4)เหยื่อที่มีจุดอ่อนทางชีวภาค เนื่องด้วย เพศ อายุ ความพิการ
- (5)เหยื่อที่มีจุดอ่อนทางสังคมเนื่องด้วยฐานะ เชื้อชาติ ศาสนา
- (6)เหยื่อที่ตกเป็นเหยื่อของตนเอง โดยสืบเนื่องมาจากการมัวเมาในอบายมุข การใช้จ่ายฟุ้งเฟ้อ การค้าประเวณี

(7) เยื่อทางการเมือง โดยตกเป็นเป้าหมายการกดขี่ของผู้ปกครอง

อนึ่ง แม้ว่าการจำแนกพวกของเยื่ออาชญากรรมของนักวิชาการแต่ละท่าน จะมีความแตกต่างกันไป แต่โดยหลักใหญ่ใจความแล้ว ก็พอพิจารณาได้เป็น 2 พวก ใหญ่ ๆ คือ พวกแรก เยื่อที่ไม่มีความสัมพันธ์กับผู้กระทำผิดหรือเยื่อไม่ได้มีส่วนร่วม ในการกระทำความผิด หรือเยื่อที่ถูกประทุษร้ายในขณะที่นอนหลับพักผ่อนหรือหมดสติ เช่น เจ้าของบ้านที่ถูกลักทรัพย์ในเคสสถานขณะนอนหลับ หรือเด็กนักเรียนหญิงที่ถูกครู พละศึกษาลงไปข่มขืน เป็นต้น เยื่อกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ได้รับความเห็นใจ สงสารจาก สังคมโดยทั่วไป และจากกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะยิ่งกว่าเยื่อกลุ่มอื่น กล่าวให้ เข้าใจง่าย เยื่อกลุ่มนี้คือ เยื่อบริสุทธิ์ที่ไม่ได้ “อ้อยเยื่อ” พวกที่สอง เยื่อที่มีความ สัมพันธ์กับผู้กระทำผิด หรือเยื่อมีส่วนร่วมในการกระทำความผิดในระดับต่าง ๆ กัน เยื่อกลุ่มนี้มักจะได้รับความเห็นใจสงสารจากสังคมโดยทั่วไป และจากกระบวนการ ยุติธรรม โดยเฉพาะน้อยกว่าเยื่อกลุ่มแรก ยิ่งเยื่ออาชญากรรมมีส่วนร่วมในการ กระทำความผิดมาก ความเห็นใจสงสารจากบุคคลแวดล้อมก็น้อยเยี่ยงน้อย เยื่อพวกหลัง นี้มีลักษณะว่ามีส่วนร่วมในการ “อ้อยเยื่อ”

คำว่า “เยื่อทุติยภูมิ” หมายความว่าถึง ญาติพี่น้องและบุคคลใกล้ชิดของผู้ตก เป็นเยื่อปฐมภูมิ ดังเช่นบิดามารดา สามีภรรยา บุตรธิดา รวมทั้งนุ้ยย่าตายาย ลุงป้า น้า อา หลานเหลน เป็นต้น กล่าวได้ว่า ในสภาพสังคมที่มีความผูกพันในลักษณะเครือญาติ อย่างใกล้ชิด ผลกระทบของอาชญากรรมยิ่งขยายวงกว้างขวาง เพราะเยื่อทุติยภูมีย่อม ได้รับผลของความเสียหายทั้งรูปธรรมและนามธรรมตามเยื่อปฐมภูมิไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในทางจิตใจ เยื่อทุติยภูมีย่อมรู้สึกโกรธ แค้น อับอาย หรือเสื่อมเสีย เกียรติภูมิร่วมกับเยื่อปฐมภูมิ บ่อยครั้ง เยื่อทุติยภูมียังจะต้องแบกรับภาระเลี้ยงดู จ่ายค่ารักษาพยาบาล และค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ของเยื่อปฐมภูมิและครอบครัวในระหว่าง เจ็บป่วย หรือบางรายต้องเลี้ยงดูตลอดชีพ ในกรณีพิการทุพพลภาพ ในสภาพสังคมที่มีความผูกพันในลักษณะเครือญาติน้อยลง ดังเช่น สังคมเมือง ผลกระทบของ อาชญากรรมก็อาจมีขอบเขตลดลงในกลุ่มเยื่อทุติยภูมิ แต่เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์

สังคม ผลกระทบต่อกลุ่มเหยื่อทุติยภูมิยังคงมีอยู่เสมอเพียงแต่มากหรือน้อยต่างกันเท่านั้น

คำว่า “เหยื่อทุติยภูมิ” หมายความว่า บุคคลที่ไม่ใช่ญาติพี่น้อง หรือไม่ใช่บุคคลใกล้ชิดของผู้ตกเป็นเหยื่อปฐมภูมิโดยตรง แต่ก็มีความสัมพันธ์กับเหยื่อปฐมภูมิในฐานะเพื่อนร่วมงานในองค์กรเดียวกัน หรือในฐานะเพื่อนบ้านในชุมชนเดียวกัน ข่าวการประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน ร่างกาย หรือชีวิตของเหยื่อปฐมภูมีย่อมก่อให้เกิดความกระทบกระเทือนต่อเหยื่อทุติยภูมิได้เช่นกัน แต่ระดับความกระทบกระเทือนย่อมแตกต่างกันไปตามปัจจัยต่าง ๆ เช่น ความรุนแรงของอาชญากรรม ระดับความผูกพันภายในชุมชน ระยะเวลาของชุมชน ระดับการเผยแพร่และบิดเบือนของข่าวสาร ลักษณะการตีความของชุมชน เป็นต้น ข่าวร้ายเช่นนี้มักส่งผลให้เกิดความหวาดกลัวต่ภัยอาชญากรรม เกิดความหวาดระแวงต่อบุคคลแปลกหน้า ตัวอย่างรูปธรรมเช่น คดีข่มขืนฆ่านักศึกษาสาวเอแบคในปี พ.ศ.2526 ได้ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อหมู่บ้าน เอ บี ซี ที่ครอบครัวของเหยื่ออยู่อาศัย หลายครอบครัวได้ย้ายออกจากหมู่บ้านขนาดเล็กแห่งนี้ ส่วนผู้ที่ยังคงอยู่อาศัยในหมู่บ้านในช่วงหลังเกิดเหตุก็เกิดความเศร้าโศกและหวาดกลัว

อนึ่ง ถ้ากลับมาพิจารณาถึงเหยื่อปฐมภูมิ ตลอดช่วงระยะเวลาจากการถูกประทุษร้ายไม่ว่าต่อทรัพย์สิน ร่างกาย หรือชีวิต จนกระทั่งมีการพิจารณาคดีในศาล เหยื่อปฐมภูมิอาจตกเป็นเหยื่อในขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการยุติธรรมซ้ำแล้วซ้ำอีก โดยพอจำแนกได้เป็น เหยื่อปฐมภูมิขั้นต้น เหยื่อปฐมภูมิขั้นที่สอง เหยื่อปฐมภูมิขั้นที่สาม สำหรับคำว่า “เหยื่อปฐมภูมิขั้นต้น” ย่อมหมายถึงการที่บุคคลถูกประทุษร้ายจากอาชญากรในสถานที่เกิดเหตุ เช่น ถูกลักทรัพย์ ถูกทำร้ายร่างกาย ถูกข่มขืน ถูกขังขัง เป็นต้น สังคมมักคำนึงถึงเหยื่ออาชญากรรมในลักษณะขั้นต้นนี้เป็นส่วนใหญ่ แต่ในทางปฏิบัติเหยื่อปฐมภูมิอาจตกเป็นเหยื่อขั้นที่สองได้อีก กล่าวคือ เมื่อเหยื่ออาชญากรรมไปแจ้งความต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือพนักงานสอบสวน ในฐานะที่ตกเป็นผู้เสียหาย เหยื่ออาจไม่ได้รับการบริการที่สะดวก รวดเร็วและสุภาพ ในทางปฏิบัติ เจ้าหน้าที่ตำรวจมักชินชาต่อปัญหาความเดือดร้อนหรือความทุกข์ของผู้เสียหาย การเมินเฉย ความไม่เอาใจใส่ ความเฉื่อยชาของเจ้าหน้าที่ตำรวจยิ่งเพิ่มความเจ็บช้ำ และความทุกข์ให้กับเหยื่อ ยิ่ง

ไปกว่านั้น การใช้กิริยาท่าทางหรือถ้อยคำของเจ้าหน้าที่ตำรวจบางคนก็อาจเป็นการประทุษร้ายเหยื่อให้เกิดความเจ็บปวดทางจิตใจที่ทับทวีคูณขึ้น เป็นต้นว่า การกล่าวกับผู้เสียหายที่ถูกประทุษร้ายต่อทรัพย์ว่า "ของอยู่กับคุณเองยังรักษาไม่ได้ ตำรวจนั่งอยู่ที่โรงพักอย่างผมจะไปรู้ได้อย่างไรว่าใครมาลักไป" หรือการกล่าวกับผู้เสียหายที่ถูกข่มขืนกระทำชำเราว่า "ไปยอมเขาเองกระมัง แล้วมาแจ้งความว่าถูกข่มขืน" เป็นต้น ในขั้นนี้บุคคลผู้ได้รับความเสียหายตกเป็นเหยื่อของกระบวนการยุติธรรม ตั้งแต่การสอบปากคำของพนักงานสอบสวน การสอบสวนเพิ่มเติมจากพนักงานอัยการ การซักค้านจากทนายความฝ่ายจำเลยในศาล การพิจารณาพิพากษาคดีของศาล และการที่ผู้ต้องขังได้รับโทษน้อยกว่าที่ศาลพิพากษา เป็นต้น กุลพล (2534: 217) ได้ยกกรณีตัวอย่างในคดีข่มขืนกระทำชำเราเพื่อสะท้อนให้ประจักษ์หญิงผู้เสียหายถูกซ้ำเติมอย่างไรจากกระบวนการยุติธรรม

...เช่น การถูกซักถามอย่างจริงจังโดยพนักงานสอบสวน (ชาย) การส่งเข้าไปให้แพทย์ตรวจอวัยวะเพศเพื่อหาหลักฐานเกี่ยวกับการข่มขืน ความอับอายเนื่องจากการเสนอข่าวของสื่อมวลชน การถูกซักถามถึงรายละเอียดของการถูกข่มขืนอย่างเข้มงวดและดูเด็ดของทนายจำเลย เพื่อพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าเป็นการข่มขืนหรือการสมยอม ฯลฯ กระบวนการต่าง ๆ ดังกล่าวนี้เป็นสิ่งจำเป็น แต่ก็มีส่วนซ้ำเติมให้หญิงที่ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมในคดีข่มขืนต้องประสบเคราะห์กรรมมากยิ่งขึ้น หลายรายกลายเป็นคนมีปมด้อยไม่กล้าเข้าสังคมไปตลอด หลายรายมีปัญหาทางจิตใจ ไม่ยอมทำการสมรสตลอดชีวิต บางรายทนความอับอายไม่ไหวถึงขนาดฆ่าตัวตายอย่างน่าอนาถ

ส่วนการตกเป็นเหยื่อปฐุมภูมิขั้นที่สามมักเกิดขึ้น ในกรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น และต้องการใช้อำนาจมืดในการบิดเบือนรูปคดี หรือในการปกปิดความผิด โดยการหลอกล่อ กดดัน ข่มขู่ หรือบีบบังคับต่อเหยื่ออาชญากรรมให้ถอนแจ้งความ ให้บิดเบือนคำให้การจากหน้าเป็นเบา ให้หลบเลี่ยงการเป็นพยาน วิธีการปฏิบัติ

ต่อเหยื่ออาชญากรรมมักมีรูปแบบมากมายทั้งทางบวกและทางลบ ทั้งให้เงินและข่มขู่ ทั้งใช้พระเดชและพระคุณ เหยื่ออาชญากรรมที่ด้อยโอกาส ช่อนวัย หรือมีสติปัญญา น้อยกว่า มักตกเป็น “เหยื่อล่า” ของผู้กระทำผิดที่มีอิทธิพลไม่ว่าในด้านความเป็นนักเลง ด้านกำลังทรัพย์ ด้านสถานภาพทางสังคมหรือด้านอิทธิพลทางการเมือง ดังนั้น แม้จะมีการกระทำผิดจริง แต่ก็ไม่ใช่ว่าเรื่องง่ายที่จะนำตัวผู้กระทำผิดซึ่งมีอิทธิพลมาลงโทษ ตามกฎหมายอาญา ทั้งนี้เพราะผู้มีอิทธิพลมักมีวิธีการต่าง ๆ ที่สร้างความกลัวสำหรับเหยื่ออาชญากรรมจนไม่กล้าเป็นพยานในชั้นศาล และถ้าเหยื่ออาชญากรรมบางคนไม่กลัวคำข่มขู่ของผู้มีอิทธิพล บุคคลกลุ่มนี้ก็อาจบงการฆ่าเหยื่ออาชญากรรมและบุคคลที่เกี่ยวข้องเพื่อปิดปาก ดังนั้น ปัญหาที่สำคัญคัญประการหนึ่งคือ การให้ความปลอดภัยต่อเหยื่ออาชญากรรม ซึ่ง ปुरुง บุญผดุง ได้กล่าวถึงแนวทางแก้ไขไว้ว่า

การแก้ไขปัญหาที่ผ่านมา ทางกรมอัยการได้ตกลงกับกรมตำรวจขอให้ตำรวจเป็นผู้ “คุมพยาน” คอยเฝ้าติดตามเหยื่ออาชญากรรมและพยานทั้งหมดให้มาเบิกความต่อศาล เมื่อศาลมีหมายเรียก และในกรณีที่ผู้กระทำผิดมีอิทธิพลมาก ตำรวจจะจัดเจ้าหน้าที่ไปคอยรักษาความปลอดภัยให้กับเหยื่ออาชญากรรม แต่การแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยวิธีนี้ตำรวจจะทำได้อย่างมีประสิทธิภาพในช่วงระยะเวลาสั้น เนื่องจากค่าใช้จ่ายในการคุมพยานและรักษาความปลอดภัยให้กับเหยื่ออาชญากรรมมีมูลค่าสูงมาก (ประชัย และคณะ, 2531: 141)

สิทธิของเหยื่ออาชญากรรม

นับจากอดีตจนปัจจุบัน กระบวนการยุติธรรมในระบอบประชาธิปไตยได้เน้นความสนใจไปที่การปกป้องสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา ผู้ต้องหา และจำเลยดังที่กล่าวมาแล้ว แม้ว่าการปกป้องคุ้มครองสิทธิดังกล่าวจะเป็นเรื่องบังควร แต่คำว่า “สิทธิเสรีภาพของประชาชน” ในระบอบประชาธิปไตยมิได้มีความหมายจำกัดเพียงผู้ถูกกล่าวหา ผู้ต้องหา

และจำเลยเท่านั้น แต่ยังมีขอบเขตครอบคลุมถึงเหยื่ออาชญากรรมและประชาชนอื่น ๆ อีกด้วย ในที่นี้ เหยื่ออาชญากรรมคือ กลุ่มบุคคลหรือนิติบุคคลที่ถูกมองข้ามหรือได้รับความเอาใจใส่เกี่ยวกับสิทธิอันพึงมีพึงได้น้อยมาก นักบริหารงานยุติธรรมบางคนเข้าใจว่าขั้นตอนต่าง ๆ ของการดำเนินคดีได้คำนึงถึงสิทธิของเหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหายไว้ครบถ้วนแล้ว ความเข้าใจดังกล่าวจะถูกตั้งหรือไม่เพียงใดย่อมพิจารณาได้จากสิทธิต่าง ๆ ของเหยื่ออาชญากรรมที่พึงมีพึงได้ก่อนว่ามีประการใดบ้าง ในปัจจุบันหลายประเทศในระบบประชาธิปไตยดังเช่น อังกฤษ สหรัฐอเมริกา นิวซีแลนด์ และเยอรมนี เป็นต้น ได้เริ่มให้ความสนใจต่อสิทธิอันพึงมีพึงได้ของเหยื่ออาชญากรรมดังต่อไปนี้

- (1) สิทธิในการแสดงอารมณ์ของเหยื่ออาชญากรรม เช่น ความกลัว ความโกรธ ความอับอาย ความไม่พอใจ และความเครียด เป็นต้น
- (2) สิทธิที่จะได้รับการรักษาพยาบาลทั้งทางร่างกายและจิตใจเพื่อกลับสู่สภาพปกติของเหยื่ออาชญากรรม
- (3) สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองให้ปลอดภัยจากการข่มขู่การใส่ร้าย และความหวาดกลัวภัยอันตรายที่อาจติดตามมาจากการกระทำของผู้กระทำผิดหรือผู้เกี่ยวข้อง
- (4) สิทธิได้รับค่าชดเชยความเสียหายจากรัฐ (compensation)
- (5) สิทธิได้รับค่าทดแทนจากผู้กระทำผิด (restitution)
- (6) สิทธิได้รับทรัพย์สินที่ถูกประทุษร้ายคืนโดยเร็ว
- (7) สิทธิได้รับการพิจารณาคดีโดยเร็ว
- (8) สิทธิได้รับการสอบสวนจากพนักงานสอบสวนหญิงในความผิดเกี่ยวกับเพศ
- (9) สิทธิได้รับข้อมูลจากผู้กระทำผิดถึงสาเหตุของการประกอบอาชญากรรม
- (10) สิทธิการปกปิดความลับที่จะทำให้เหยื่ออาชญากรรมเสื่อมเสียเกียรติยศ ชื่อเสียง หรือทำให้อับอายต่อสาธารณชน

ในปี ค.ศ.1985 องค์การสหประชาชาติได้แถลงประกาศว่าด้วยหลักการเบื้องต้นในงานยุติธรรมสำหรับเหยื่ออาชญากรรมเกี่ยวกับการใช้อำนาจในทางที่ผิด (Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime on Abuse of Power) ดังปรากฏข้อความรายละเอียดในผนวก ข. ภายใต้หลักการข้อที่ 6 ของประกาศดังกล่าว องค์การสหประชาชาติได้เรียกร้องให้ประเทศสมาชิกพิจารณาให้ความสำคัญในการตอบสนองของกระบวนการบริหารและตุลาการต่อความต้องการของเหยื่ออาชญากรรม ซึ่งควรจะอำนวยความสะดวกในประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- (ก) แจ้งให้เหยื่ออาชญากรรมได้ทราบถึงบทบาท ขอบเขต ระยะเวลาและความก้าวหน้าของการพิจารณาและการพิพากษาคดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคดีร้ายแรง และเมื่อเหยื่ออาชญากรรมมีความประสงค์จะทราบข้อมูลข่าวสาร
- (ข) อนุญาตให้เหยื่ออาชญากรรมได้แสดงทรรศนะและความสนใจตลอดจนนำทรรศนะและความสนใจดังกล่าวมาร่วมการพิจารณาภายใต้ขั้นตอนที่เหมาะสมของกระบวนการพิจารณาคดี ที่อาจส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ส่วนบุคคลของเหยื่ออาชญากรรม โดยไม่ก่อให้เกิดอคติต่อผู้ถูกกล่าวหา และสอดคล้องกับระบบงานยุติธรรมของประเทศ
- (ค) จัดความช่วยเหลือที่เหมาะสมให้กับเหยื่ออาชญากรรมตลอดกระบวนการทางกฎหมาย
- (ง) วางมาตรการต่าง ๆ เพื่อลดความไม่สะดวกทั้งปวงของเหยื่ออาชญากรรมให้เหลือน้อยที่สุด ปกป้องความเป็นส่วนบุคคลของเหยื่ออาชญากรรมเมื่อมีความจำเป็น และให้หลักประกันความปลอดภัยของเหยื่ออาชญากรรม รวมทั้งครอบครัวและพยานที่เกี่ยวข้อง จากการข่มขู่และการล้างแค้น
- (จ) หลีกเลี่ยงความล่าช้าที่ไม่จำเป็นจากการพิจารณาพิพากษาคดี และการปฏิบัติตามคำสั่งศาล หรือในการออกพระราชกำหนดในทางที่เป็นคุณต่อเหยื่ออาชญากรรม

นอกจากนี้หลักการข้อที่ 16 และ 17 ของประกาศ ก็ได้ระบุต่อไปอีกว่า

- (16) ตำรวจ บุคลากรยุติธรรม บุคลากรสาธารณสุข บุคลากรบริการสังคม รวมทั้งบุคลากรอื่นที่เกี่ยวข้อง ควรได้รับการฝึกอบรมเพื่อให้มีความไวต่อการตอบสนองของความต้องการของเหยื่ออาชญากรรม และต่อคำแนะนำเพื่อเป็นหลักประกันต่อการให้ความช่วยเหลือที่ถูกต้องและทันที่
- (17) ในการให้บริการและความช่วยเหลือสำหรับเหยื่ออาชญากรรม ควรมุ่งความสนใจไปที่บุคคลผู้มีความต้องการพิเศษ อันเนื่องจากการประทุษร้าย หรืออันเนื่องมาจากปัจจัยต่าง ๆ ดังเช่นที่กล่าวมาแล้วในหลักการข้อที่ 3

อนึ่ง หลักการข้อที่ 3 ระบุไว้ว่า

- (3) ข้อกำหนดต่าง ๆ ที่บัญญัติไว้นี้ จะประยุกต์ใช้ได้กับบุคคลทั้งปวง โดยไม่ต้องจำแนกแยกประเภทตามกลุ่มต่าง ๆ ดังเช่น เชื้อชาติ สีผิว เพศ อายุ ภาษา ศาสนา สัญชาติ ทรรศนะทางการเมือง หรืออื่น ๆ การปฏิบัติหรือความเชื่อทางวัฒนธรรม ทรัพย์สิน สถานภาพทางการเกิด หรือทางครอบครัว แหล่งกำเนิดทางเชื้อชาติหรือสังคม และความพิการต่าง ๆ

ท้ายที่สุด หลักการข้อที่ 21 ระบุไว้ว่า

- (21) รัฐควรทบทวนเป็นครั้งคราวเกี่ยวกับตัวบทกฎหมาย และการปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อเป็นหลักประกันในการตอบสนองภายใต้สภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป รัฐควรบัญญัติและบังคับใช้กฎหมาย (เมื่อมีความจำเป็น) ที่ห้ามการกระทำที่จะก่อให้เกิดการใช้อำนาจทางการเมืองและทางเศรษฐกิจในทางที่ผิด รวมทั้งส่งเสริมนโยบายและกลไกสำหรับป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำดังกล่าว และรัฐควรพัฒนาและสร้างความพร้อมเกี่ยวกับสิทธิที่เหมาะสมและแนวทางแก้ไขให้กับเหยื่ออาชญากรรมที่ประสบเคราะห์กรรมจากการกระทำดังกล่าว

การให้บริการโดยคำนึงถึงสิทธิของเหยื่ออาชญากรรมจึงจัดเป็นมิติใหม่
ของกระบวนการยุติธรรม การให้บริการดังกล่าวมิได้หมายความว่าให้การเสนอแนะให้จัด
ตั้งหน่วยงานใหม่เพื่อให้บริการเฉพาะด้านสำหรับเหยื่ออาชญากรรม ในทางกลับกัน
หน่วยงานต่าง ๆ ภายใต้อกระบวนการยุติธรรมในปัจจุบันควรให้ความสนใจในการให้
ความช่วยเหลือและปกป้องสิทธิของเหยื่ออาชญากรรม แต่ในกรณีนี้การประสานงาน
ระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่จะมอบหรือส่งทอดการปกป้องคุ้มครองสิทธิของเหยื่อ
อาชญากรรมและการให้ความช่วยเหลือที่จำเป็นต่าง ๆ สำหรับเหยื่อ จัดเป็นประเด็นที่
สำคัญยิ่งทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกันความต่อเนื่องของการให้บริการตามขั้นตอนต่าง ๆ ยิ่ง
ไปกว่านั้น เหยื่ออาชญากรรมควรได้มีโอกาสในการระบายความรู้สึกต่าง ๆ เกี่ยวกับผล
กระทบของอาชญากรรมต่อตน ซึ่งอาจจะใช้ประกอบการพิจารณากำหนดเงินค่าชดเชย
หรือเงินค่าทดแทนความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรม โดยศาลหรือโดยคณะกรรมการ
ที่มีอำนาจตามกฎหมาย คำให้การดังกล่าวเป็นที่รู้จักทั่วไปในนามของ "คำให้การ
เกี่ยวกับผลกระทบต่อเหยื่ออาชญากรรม" (victim-impact statement) แต่กระนั้น
อัยการ ทนายความ และศาลในบางประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา และแคนาดา ก็ยังคงมี
ทัศนคติที่แตกต่างและหลากหลายเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้คำให้การดังกล่าวในคดี
อาญา ส่วนในประเทศไทยยังไม่ปรากฏว่ามีความสนใจต่อการประยุกต์ใช้คำให้การ
ประเภทนี้ อย่างไรก็ดี การทดลองใช้คำให้การเกี่ยวกับผลกระทบต่อเหยื่ออาชญากรรม
น่าจะเป็นทิศทางพึงประสงค์ ก่อนที่จะปฏิเสธหรือสนับสนุนแนวคิดดังกล่าวในระบบงาน
ยุติธรรมต่อไป

สรุปความ

การถ่วงดุลย์ระหว่างสิทธิของเหยื่ออาชญากรรมกับสิทธิของผู้กระทำผิดย่อม
มีความสำคัญในกระบวนการยุติธรรมสมัยใหม่ภายใต้ระบอบประชาธิปไตย อย่างไรก็ดี
ในสภาวะการณ์ปัจจุบันกระบวนการยุติธรรมในอีกหลายประเทศ รวมทั้งประเทศไทยได้
เน้นหนักไปที่สิทธิของผู้กระทำผิดจนกระทั่งละเลยสิทธิของเหยื่ออาชญากรรม ทั้งนี้

เพราะภายใต้ปรัชญาเดิมของกระบวนการยุติธรรม อาชญากรรมไม่ใช่เรื่องความขัดแย้งระหว่างบุคคลสองคน แต่เป็นความขัดแย้งระหว่างผู้กระทำผิดกับสังคม ดังนั้น เมื่อผู้กระทำผิดได้รับการลงโทษแล้วตามคำพิพากษาของศาล ก็ถือว่าผู้กระทำผิดได้ชดใช้กรรมให้กับสังคมแล้ว ส่วนความเสียหายต่าง ๆ ทั้งที่เกี่ยวกับชีวิต ร่างกาย จิตใจ และทรัพย์สินที่เหยื่ออาชญากรรมได้รับ ถูกกำหนดเป็นเรื่องทางแพ่ง ไม่ใช่เรื่องทางอาญา อย่างไรก็ตาม ภายใต้มิติใหม่ของกระบวนการยุติธรรม เป้าประสงค์หลักของกฎหมายอาญาได้รับการพัฒนาให้ครอบคลุมถึงความพยายามที่จะบำบัดรักษาทุกขเวทนาของเหยื่ออาชญากรรม แก้ไขป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ที่กระทำหรือจะกระทำต่อเหยื่ออาชญากรรม พิจารณาถึงการทดแทนหรือการชดเชยความเสียหายให้กับเหยื่ออาชญากรรม ตลอดจนทางปกป้องเหยื่ออาชญากรรมไม่ให้ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมซ้ำแล้วซ้ำอีก กล่าวอีกนัยหนึ่งเหยื่ออาชญากรรมกำลังได้รับการปรับเปลี่ยนบทบาทใหม่ ซึ่งแต่เดิมเหยื่ออาชญากรรมเปรียบเสมือนตัวประกอบในละครเวที โดยกำลังกลายเป็นตัวเอกในความหมายใหม่ กล่าวได้ว่า เหยื่ออาชญากรรมที่เคยมีบทบาทเพียงการเป็นพยานในขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม กำลังกลับเป็นจุดศูนย์กลางของกระบวนการยุติธรรมในระบบใหม่ ทั้งนี้เพราะบุคคลที่สำคัญที่สุดในกระบวนการยุติธรรมย่อมไม่ใช่ตำรวจ ไม่ใช่อัยการ ไม่ใช่ทนายความ ไม่ใช่ศาล และไม่ใช่ราชทัณฑ์ แต่เป็นเหยื่ออาชญากรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเหยื่ออาชญากรรมบริสุทธิ์ ที่ไม่ได้มีความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมกับผู้กระทำผิด

บรรณานุกรม

- กุลพล พลวัน "สถานภาพของเหยื่ออาชญากรรมกับผู้เสียหายในคดีอาญาในประเทศไทย" ใน ประธาน วัฒนวานิชย์ (บก.). เหยื่อวิทยาและสิทธิของเหยื่อ กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2535.
- ประชัย เปี่ยมสมบุรณ์ วิวิทย์ จตุปาริสุทธิ์ กอบเกียรติ กสิวิวัฒน์ กุลพล พลวัน ปฐม บุญผดุง นัทธี จิตสว่าง ประธาน วัฒนวานิชย์ อาชญากรรมพื้นฐานกับกระบวนการยุติธรรม: ปัญหาอุปสรรค และแนวทางควบคุม กรุงเทพฯ: โครงการส่งเสริมเอกสารวิชาการสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2531.
- Beccaria, C. On Crimes and Punishments. Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1963. (originally published in 1764)
- Drapkin, I., and Viane, E. (eds). Victimology. London: Lexington Books, 1974.
- Fattah, E.A. "Towards a Criminological Classification of Victims" International Criminal Police Review 209 (1967) 162-69.
- Harding, J. Victim and Offenders: Needs and Responsibilities. London: Bedford Square Press, 1982.
- Hentig, Hans von. "Remarks on the Interaction of Perpetrator and Victim" Journal of Criminal Law and Criminology 31 (1941): 303-309.
- Hentig, Hans von. The Criminal and His Victim: Studies in the Sociobiology of Crime. New Haven: n.p., 1948.
- Mendelsohn, B. "Method to be Used by Counsel for the Defense in the Researches Made into the Personality of the Criminal" Revue de Droit Penal et de Criminology (1937): 77.
- Mendelsohn, B. "Une nouvelle branche de la science bio-psychosociale: la victimologie" Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique 10 (1956): 95-109

- Mendelsohn, B. "The Origin of the Doctrine of Victimology" Excerpta Criminologica 3(1963): 239-44.
- Shapland, J.; Willmore, J.; and Duff, P. Victims in the Criminal Justice System. Vermont: Gower Publishing, 1985.
- Schafer, S. Victimology: The Victim and His Criminal. Virginia: PenticeHall, 1977.
- UNAFEI Delineation of Crucial Issues of Criminal Justice in Asia. Tokyo: UNAFEI, 1985.
- Weis, K. "On Theory and Politics of Victimology and General Aspects of the Process of Victimization" In E.E. Holmstrom and J. Conrad (eds.) The New and Old Criminology. New York: Praeger, 1978.